

של שחרות ויציאה, הוא סוד המיוג, המתגלה בכוח לחיות ולהתחיות ישן וחודש, כפי שראינו בסיפור שלפנינו, על מצעו, עלילותיו ונפשותיו, ועל כלי-סיפורו, גוועס-הקצאתו והמדת-לשונו, היוג-קת מן השיתוף וטובה שעלי גביהם, וצירוף של המה והאיך הוא כשאיבה-ראשונה ממיכמני הכיר-גרפיה שלו, שכמתה כבידורפיה של איש-ירושלים, שנעשה מספר-ירושלים, והוא שונה מדור מספריה, שהיו עצמם יוצאי-גולה, ואף דומה להם, כשם שהוא דומה לדור-מספריה שאבות-אבותיהם הקרובים, והד רחוקים יוצאי גולה, ואף שונה מהם, ובהגיע עת מחקר, כולל ומפורט, של הפיסת ירושלים במעשי מספריה בדורות אחרונים, ודורנו בכללם אף בראשם, נעמד על בידור אורחותיו ומעליו של הענין הגדול הזה, ונכין לדומי ולשוני, ונלמד גרשא, נחשב ומסועף בנושאי סיפורתנו וגלגוליה ובינתים יתחספו אף סיפורי של המספר שלנו, שלא השמיענו, בסיפור עתה, אלא קצת תלילים מרוחבו ועומקו של הדיאפוסון שלו, בחינת אפס קצהו תראה וכולו לא תראה.

ומשעזרתי בדרך ההקבלה לעגנו, אעור בה, ברשותכם, לביולוסם של שלושה קווים בסיפור שלפנינו.

לספרות, אפנות ועין

שיחה על סיפור בכורה

מאת דב סדן

ראשית, ליכודו של תלמיד חכם ואמן בקנה אחד, והוא ליכוד שמופתיו הרחוקים — לפיו ומגדלי ומופתיו הקרובים — שיי עגנון והזו, והרי מתוך הסיפור שלפנינו, סיפור-ביכורה, אנו למדים, עד-מה אמנות הסיפור, על דמיונו ועיצובו, מסתייגה, בכוחה של בקיאות, והיא בקיאות של חוקר-עדיק, שאינה משעבדת לה את ענין הסיפור ובנינו, אלא משתעבדת להם ומשמשלת לטייבם, ולהעשירם, ובה מופת לו שיי עגנון — היכולת להיות גם מחבר של "המלך שלושם", גם מחברו של "קורות בתיו" גם מחברו של "בישום של יער" גם מחברו של "התן דמים" תוכית, שנית, החכמה לגבול גבולה של ירושלים הנחזית, באופן שהעלילה על נפשותיה, סיפוריה לכל אורכו הוא בפי נער מגערי ירושלים, המספר של שאינם הוא אינם בני-גידולו ואוהדתו, אלא בני דור קודם, לא בלבד ישן אלא מיושן, המקרים את עצמו כאבוד עליו כלה, כמין שלשום ואתמול הנעזק בתוך היום, שהוא המרתל ותליפתו, והאני המספר, האני את תמורתו והפכו, שכן גדל בתוך היום ולהוכיח, רואה אותו שלשום ואותו תמול מפרנס וחי לאפילו חולם הויה של מחר, מה גם שמבין ראשי הנפשות הפועלות והנפעלות שבסיפור, ועיקרם באי ביתם של הוריו וקצת בתי שכניהם, בולט דמותו של בעל-אוספיה גדולה ומסוימה, שהיא, כמשפטה של אוטומיה, ענין של מחר, הבלי-טית הואת בתוך הויה מוזיאלי של מוצגים חיים, על ממשותח הגרוטסקית, מיצגת בהויה הגרוטסקית כמותה וממנה, הויהת חסידו של פופר-לינקאוס וחוררתו, והיא נציגות בולטת מרכזית אך לא יחידה, כי כמה וכמה מוקדים להויה משונה ומיוחדת זו, וניכר בהם הצמד-לא-צמד, המוליד אל בית מלכות בית האבסורד וממנה, המוקד האחד, במל נוסטאל-גיה, היא הילולת יום ההולדת של פרנץ-יוסף-יקסר, הנהגת, כיאה לאחרון נסיכי ירושלים האפוסטוליים, בתוככי ירושלים, ושתאריך-הגיגה נעתק, ליום אחר שהתקיים ביקורו בשני נסיכותו המדומה וזכר הביקור ההוא או מזכירו הוא הקבר, אליהו ריקלין, שהפיגורה המוצקה שלו מפוסלה להפליא, המוקד האחר, במול אוטופיה, היא הויהת הקימת הממלכה, כפי שנקראה בהגיונו של אותו איש ויגה, והוא בעיקרו איש מהירן, הלא הוא יוסף פופר-לינקאוס, וככל המשוער, הולם הלימו ומנסה להבטיח בירושלים, יודע גם מה שאין המספר מרדיע, דהיינו שאותו חכם שגרה, כהוגה, אחרי עצמואל מאך וניבא, כמשורר, את פרויד, כמרתו כילידי הגלילות הם מהם דודו קורן (שקרא לעצמו נורק), וכמתו פריץ מאוסטר וקדם להם אהרן יליק, הם מצאצאי הפראנקיסטים (ואכן, דודו הוא של פופר-לינקאוס, הוא מחבר סיפור על אחרוניה ואחרונם שמה), אך דיינו כמה שנגל לפנינו חלום המדינה, שיסוד-מוסדה הוא חובת ההנהגה הכללית, והולמת ולוחמה, הוא-הוא אותו מרדכי לדר, שהפיגורה הגרבויה והנברויה שלו מצויהת להפליא, מהיגם שת-יד-כדי-העלילה הויהתו נשלשת, שמתערבים בה שלושה מיני הרזים והויהתם: הלינקיאניות, הצמח-נית את הסכנות, האספרנטיות, והשילוש הזה קליפתו בנותק פידנות, פידנות, מוזמן, מתפה על תוכו, שהיא בחוקת סידורו, ואחריתו, אחרית-עיונים, של אותה שונה ומשגה תכנית, שלישית, שגיון זה הוא כחוליה הנעוצה בשלשלת שיגונות, ברורה ורלו מושעיים בהר ציון, כי הנה הויהת אביו של האני המספר הוא תיקון מצוה שקילקלו בה הדורות, שלא הבחינו, כי הערבה שגהגים בה בקיום ארבעת המינים היא עשות, שכן הערבה והאקליפטוס היגור הדי, נמצא המשך המנהג כשגגה העולה זדון, והאחה סירחת התיקון היא כנשוכה בסירחת תיקון פתיל תכלה, שפולמוסה לכאורה שכן, מאן יגיע של הצדיק ר' גרשון הניך ליינר, והנה הוא מתחדש הולך, להיות התורה המימה, כלומר: תמה ושלימה, שכן תומה ושלימותה מפתח-הגאולה.

האלה, שיש בו מן האנושי-אנושי-ביותו, השוב יחסי של המבוקר לעצמו, מעבר לשבחי זולתו וניגוי זולתו, הוא יחסו לעצמו, המחייבו להישמע לעצמו, מתוך נאמנותו לעצמו לשם מיצוי סגולתו עצמו, שהשבת עם כל הנירוו שבו, אינו עשוי להעלותה, כשם שהגנות, עם כל ההתראה שבה, אינה עלולה להורידה, והכל בידי כוחו ומסירותו, להעלות את יצירתו כיעוד-הימים וכיעוד-יצירה, שהם דבר גזירה וגורל.

הארכתי במשל, אך דומה עלי, כי אין האורך למותר, שכן הוא דומה למשלם, הרבה, שהעד השווה שבהם — הופעת בכורה של מספר וספור, הפרוזים לכפלה-הפנים, ולענינו עתה הוא משל נאה, לספרו, ספר הבכורה, של

חיים באר

חיים באר, נוצות, שכבר נשמעו סביבו קולות הקצה, כדרך שנשמעו בענין, והיה העקוב למישור, באופן שניתן כביכול לדבר על חזרת בת-קולו של ברנר מזה ועל חזרת בת-קולו של ברדיצ'בסקי מזה, ועל תגודת-ההערכה מקצה אל קצה, שלא פחות, אלא יותר משהיא ענין לקורא, הנוטה, כרוחו לכאן או לכאן, או מסתדר לו, לרווחתו, בעמדת-ביניים, הוא ענין למחבר, החייב להימלט מסכנת ההפלה שבשבת, היא סכנת-ההרדמה שבסיפוק-עצמו, כשם שהוא חייב להימלט מסכנת ההפלה שבגנות, היא סכנת-ההקפאה שבביטול-עצמו, ואין המלטתו הכפר לה אלא במתח ההקשבה לעצמו, לייחודו, כדי לבחון את עצמו, אם ועד-מה קיים בהם ולגבם בחינת בכל לבכך, בכל נפשך ובכל מאדך, שיידיע, כי מה שלא קיים היום, הוא יכול והיית לקיים מחר, יש מחר לאחר זמן, והמרחק שבין, והיה העקוב למישור" (שבו נטמן לו למספר מוקש שטרם להחלץ ולא נחלק ממנו) כקשיעים והמשכו וסיימו יוכיח.

ואם תשאלו, מה ראיתי להעלות את, והיה העקוב למישור" כדגם-הארה ל-נוצות ומחברו, יכולני אומנם להשיבכם, כי ככל שנגלה עלינו מספר חדש, לבי משיאני לנסות בהדגמה דומה, והוא בדרך הניסוי של הקבלה בין גילוי ראשית של דיפרנציאל מאוחר לגבי גילוי ראשית של אינטגרל מוקדם, אבל אודה, כי הדגמה מפורשת זו, שאני גועז עתה להמשך לה, ונשתעוררה כי מאז נתפרסם, מעל עמודי "דבר", הפרק ששמו נעשה שם הספר כולו, "נוצות", נתי חזקה בי כדי הקבלה ברורה ומבחרת, אודה, כי לא התפעלתי מהופעת הראשית של חיים באר, היא אסיפת שירי, שעשועים יום יום, כשם שאיני מתפעל מהופעת הראשית של כמה וכמה מספרים, החל בעגנון וכלה במרדכי סביב ואהרן אפלמל, שתחילתם כך, ואני מוטרם במאמר הכמינו: כשאדם נער אומר דברי זמר, מה שאין כן בהופיע פרק "נוצות", שכירתי עליו ברכת שהחיינו, וקצתה של הברכה כולל במכתבי המחבר, מתוך שהשתי, כי הפרק "נוצות" אינו אלא פסקה-שענין במגילה שבכוח, ובהיגלותה, בספר, "נוצות" כמגילה-שבעיק, אני חש אותה כפיסקה במגילה גדולה הימנה, אך כבר בפסקה הראשונה ניכר, כי נגלה עלינו מספר שהמה של, והוא מה שרותבו כעומקו ועומקו כרוחבו, והאיך שלו, והוא איך שמסדו כטפחותיו וטפחותיו כמסדו, ועיקרו כי ישן והדש ממוחגים בו, כמיווגה

נאות, הוא כמין חיקוי לשם סיפור, שתירגמתי ל- לשון-העברים: יום ברגשפרק, דהיינו: יום באר- פאטורו, ולענינו עתה אביא גריגר מתוכו, שנגע בכעית פרס נובל, שהיתה מנסרת בהלליה-העניו: תנו, בייחוד נדמנת קושיה: למה ולמי: אמר לי: זאגט איר קודם, כלומר אמור אחת תחילה, עניתיו, כי אם למה — נקדים את הבכירה לצעירה, דהיינו — את הספרות העברית לספרות היידית, ואם למי — השיקול של שנשאלו בזה, מתנודד בין שניים — מזה ולמן שניאור, שאמשר מצד מה לצאת בו שתי הלשונות, ומזה שיי עגנון, ואילו שאלו לי והייתי מוסק: אתרון אחרון חשוב, השיב לי, כי אם לענין מה, הרי יותר משהוא נוטה ל-סטיראוטיפ של הכתיב על הבכירה והצעירה, הוא נוטה ל-סטיראוטיפ של הכתיב על ברכת אפרים למגשה (אמרת: סטיראוטיפ, שכבר נתקיים כאותו פול- מוסכתובים בניו לבין סופר אחר), אבל אם לענין מי, הרי לא שניאור ולא עגנון אלא — שלום אש, אבל לפי שהדינים הגויים ינסתי את דינס באופן ששלושת הרוגים שלו על אותו איש, אמו ותלמידו, שהם קלושים לגופם, יהיו חשובים כעיקר, ואילו כל שאר יציריו, שיש בהם רמה וגדולה ממש, יהיו כספלה לו, גיחא שירוש- לים, שתהא נשאלת בזה, תשיב כרוחה, וודאי תכריע לטובת ספרה, וכבר הנהנו אותו ענין והשלגנו לענין אחר, והנה איש-שיחי ניצב ואמר: איר זענט דאך גישט קיין נארישער ייד, ווי קומט עס אז איר האלט אזוי פון עגנונען? כלומר: הרי אין אתה היודי שופה, מה לך מחשיב את עגנון כליכך, השיבותי: זאלן מיר אזוי בידע לעבן, ווי עגנון האט מיר, כמעט מיט די זעלבע ווערטער, און אפילו אויף יידיש, געשרעבט וועגן אפאטשן, כלומר: כך נחית שנינו, שעגנון היקשה לי, כמעט באותן מילים, ואפילו ביידיש, על אפאטשן, הייד ושאל: זו וואס ענטפערט איר דערויף, כלומר: מה אתה משיב על כך, אמרתי: עגנונען גייט גוט — ער האלט גישט פון אפאטשן; אפאטשן גייט גוט — ער האלט גישט פון עגנונען; מיר ווייטער גייט גישט אזוי גוט — איר האלט פון בידע, כלומר: עגנון גיחא ליה — אין אפאטשן נחשב לו אפאטשן גיחא ליה — אין עגנון נחשב לו: אני לא גיחא לי — נחשבים לי שניהם, היקשה אפאטשן: הייסט עס, אז ער אזו איר זענען אזוי ווייט, אז מיר זענען זיך קאנטרע; כלומר: משמע, שהוא ואני רחוק קים כליכך, שאנו מכחישים זה את זה; הושי בותיו: הייסט עס, אז ער אזו איר זענען אזוי נאענט, אז איר שליסט זיך אייט, משמע: הוא ואחה קרובים כליכך שאתם מציאים זה את זה.

מדיבור לדיבור נתגלגל, הדיבור לראשיתו של עגנון ולראשיתו של הביקורת עלי, שהיתה מן הקצה אל הקצה — ואין הדברים אטורים באמירת לאו של צעירי מספרים מבני גילו ואנשי עלייתו — שלמה צמח, מ. הרזמן וא.א. קבק, שנצטרפו לו, לעגנון, לפי ראשי הניכוחיהם, לאמר: צחוק עשה לי אלהים, אלא הדברים, אמורים מזה באמירת הו גלויה ותחכת של ית, ברנר, שלא זו בלבד שהסב את מירסומו של, והיה העקוב למישור" בהמשכו ועל עמודי, הנעול הצעיר, אלא אף הדפיסו, ועל חשבונ, במגילת ספר, כשם שהם אמורים מזה באמירת-לאו תחכת וגלויה של מ. ברדיצ'בסקי, שהעמיד כנגד גנותו של, והיה העקוב למישור" לעגנון את שבוה של "קורת אהבה אחת" למשה סמילנסקי, ומשהוכרתי דברים אלה, לא יכולתי שלא להעיר על שתיים נקודות. נקודה ראשונה — ניגוד זה שבין ברנר לברדי צבסקי להערכת בכור-ספריו של עגנון, היה כניגוד שבין תלמיד רובו, ולאמירת הנו גיחא לצדף את ס. לחובר שהקדים, כשמנוה שנים, את אמירת הלאו של ברדיצ'בסקי, ואף כאן גיחא לדבר על ניגוד בין תלמיד רובו, ולא עוד, אלא לבקשת עגנון צירף ס. לחובר את מאמרו זה לספר מסיתו, להדפיסו, על אף רפינו ואולי בשלו דווקא באותיות פטיט, נקודה אחרונה — ציורם של המבקרים בדעתו ובדמיונו של המבוקר, שכן כשם שעגנון לא זו מלחכב את שני התלי מידים, אומרי הנו, עד שנצטיירו כמלאכי שרת, כך לא זו מלהשטיח את רבם, אומר הלאו עד שנצטייר כככור-שטן, כאשר יעודיגידו מאויגי שיחו, אבל חשוב מיהסו של המבוקר מזה למבקרו

עד שאפתח בענין, הנידון לנו סה כבית הזו הערב, הוא ספרו של חיים באר, "נוצות" (הוצאת עם עובד, תשמ"ט), אקדים, לשם ביאור נישתי ר פיתוח, מעשה שהיה ושקדם לו מעשה שהיה: מעשה ראשון — משל; מעשה אחרון — נמשל. לענין המשל — שניים מגאוני הרבנים בגלילות ביי דולי: ר' אברהם מנחם מגדיל הלוי שטיינברג, רבה של עיר-שילדתי, ברודי, ר' מאיר אראק, ר' בה של קהילת בוטשאטש, נמלטו, בראשית מלחמת הער לם הראשונה, מחמת המציק, לעיר-הבירה, וינה, ופתחו בה ישיבה נחשבה, ודרכם שהיו, בכל יום יום, פותחים את לימודם, בדבר הלכה ודרוש של קודמי-קודמיהם; זה היה פותח בדברי ר' עקיבא אייגר והו היה פותח בדברי החתם זוסר, ומיה וודאי להם, כי אותו צמד נעלה, הוהן וחתנו, מטייר עים אותם, בכואם להאיר עיני תלמידיהם בבירורה של הלכה וליבונה, לענין הנמשל — גם עבדכם, הניצב עתה לפניכם, בבואו לפתוח את שיעורו, אבי גם לא הולכה אלא באגדה — שכן הסיפורת היא בת שובה לאגדה — אכזר שניים גדולים, ביתר דיוק: שניים מספרים גדולים, באופן שאספר מעשה שהיה כך היה.

ובכן, לפני עשרים ושבע שנים, עשה יוסף ארי פאטורו בארצנו; ובימי שהייתו בתל-אביב סקד, יום יום, את ביתנו, וגילגלו בדברים של ענין, אך שיאם היה ביום הארוך, הוא עם סיפור, שביקש ממני להגליכו למאה בתי תפילה, ונענית לו, וכי שיטוטנו, ברזוחים שבין תפילה ותפילה, היו דברי שאלה מרובים דברי חשונה מרובים, וראוי היה שאמרם, למצער עיקרם, מהיגם שיש עמדי שם

והרבה יכולתי להאריך ביכלתו ואמנותו של המספר לראות ולהראות כאותו עולם ועולמותיו, מתוך עירובו המדר והקצוב, המשיור רב המרי האבטוביגורפיה כהומר ולביגים לשארי סיפוריו, אך שלא לקפח את זכותם של חברי הטובים ממני, המשורר והי תיקר, עמיתי אבנר טריינין, המספר האמן, ידידי חיים באר, אפסיק עתה מתוך הבטחה נאמנה: המשך יבוא.